

UOT 519.86:331.101.52

Yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi modelin qurulmasında dövlətin rolu

Seyfullayev İlqar Zülfüqar oğlu*
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi əsasında Azərbaycanda yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi inkişaf modelinin qurulması istiqamətlərinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli təhlil, iqtisadi təkamül nəzəriyyəsi, analogiya, ümumiləşdirmə.

Tədqiqatın nəticələri - müxtəlif iqtisadi sistemli dövlətlərin müvafiq təcrübəsi öyrənilmiş, ölkəmizdə yeniliklərin yaranması və inkişafı prosesinin məhdudiyyətləri müəyyən edilmiş və bu istiqamətdə dövlətin iqtisadi siyasətinin prioritetləri təklif olunmuşdur.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri - yeniliklər barədə statistik məlumatların azlığı və sistemsizliyi, yeniliklərin yaranması prosesi barədə məlumatların gizli saxlanması və ya kommersiya sirri kimi qorunması.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti - yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi modelin formalaşdırılması istiqamətində müvafiq elmi mənbə kimi istifadəsinin mümkünlüyü.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - inkişaf etmiş ölkələrin bu istiqamətdə təcrübəsinin Azərbaycanda tətbiqi istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: *vençur kapitalı, tədqiqat infrastrukturu, yenilikləri dəstəkləyən vergi rejimi, informasiya asimmetriyası.*

*Vergilər Nazirliyi, AZ 1040. Bakı ş. Bakıxanov qəsəbəsi, Ü.Rəcəb küçəsi, 1.
s-ilgar@mail.ru

1. Giriş

Son 20 ildə Azərbaycan Respublikasında köklü sosial-iqtisadi və siyasi dəyişikliklər baş vermiş, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün tamamilə yeni iqtisadi mühit formalaşmışdır. Bu illər ərzində həyata keçirilən iqtisadi islahatların və neft strategiyasının uğurlu nəticələri göz qabağındadır: makroiqtisadi sabitlik və yüksək iqtisadi artım templəri təmin olunmuş, müasir infrastruktur sahələri yaradılmış, işsizlik və yoxsulluq problemləri uğurla həll olunmaqdadır.

Son illərin statistik məlumatlarına görə ölkəmizdə istehsal olunan UDM-in təxminən 65-70%-i sənaye sahələrinin payına düşür. Sənaye istehsalının isə təxminən 75%-i xam neft və təbii qaz hasilatı, 8-9%-i neftayırma məhsullarının istehsalı, 5-6%-i elektrik enerjisi, qaz, buxar və kondisiyalaşdırılmış hava ilə təchizat sahələrinin payına düşür. Göründüyü kimi, qeyri-neft sektorunun inkişafına dövlət dəstəyinin xeyli artırılmasına baxmayaraq, milli iqtisadiyyatımızda yaradılan dəyərin böyük hissəsi hələ də enerji daşıyıcılarının hasilatı və emalı ilə əlaqədardır [1].

Qeyd etmək lazımdır ki, qloballaşan dünyada istehsal amilləri əsasında inkişafın ölkənin rəqabət qabiliyyətini təmin etmək üçün yetərli olmaması barədə düşüncələr heç də əsassız deyil. 1970-ci illərin neft böhranı enerjiyə qənaət edən texnologiyaların, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə üzrə layihələrin inkişafına böyük impuls vermişdi. Hal-hazırda davam etməkdə olan qlobal iqtisadi böhran, ekoloji problemlərin kəskinləşməsi və dünyanın neft-qaz ehtiyatlarının sürətlə tükənməsi ilə bağlı proqnozlar enerji mənbəyi kimi neft və qazın əvəzedicilərinin tapılması, enerji istehsalı və istehlakı texnologiyalarının tamamilə yeni əsaslarda qurulması istiqamətində elmi axtarışları daha da sürətləndirmişdir. Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, ölkəmizin gələcək inkişaf mənbəyi neft və qaz sənayesi ilə bərabər, yüksək məhsuldarlığı təmin edə biləcək və yeni texnologiyalar əsasında yaradılacaq qeyri-neft sektoru sahələri olmalıdır.

2. Yüksək texnologiyaların yaranması və təkamülü prosesinin tədqiqinin nəzəri-metodoloji cəhətləri

İstehsal texnologiyalarının inkişafını beş mərhələyə bölmək olar:

1. XVIII əsrin sonlarında İngiltərədə toxuculuq sənayesində su enerjisindən istifadə.
2. XIX əsrin ortalarında buxar mühərrikinin ixtirası və kütləvi tətbiqi.
3. XIX əsrin sonlarında elektrik enerjisinin sənayedə tətbiqi.
4. XX əsrin 30-cu illərindən başlayaraq sənayedə neft və neft məhsullarının istifadəsi.
5. Hal-hazırda davam etməkdə olan və mikroelektronikaya əsaslanan istehsal və informasiya texnologiyalarının tətbiqi.

İstehlakçıların tələbatlarını daha səmərəli və tamamilə yeni üsullarla ödəyə bilən məhsulun (*texnologiyanın*) bazar tərəfindən qəbul edilməsi, bazarın yeni iri seqmenti və bu seqmentin tələbatlarını ödəyən sahənin yaranması anı yeni mərhələnin başlanğıcı hesab olunur. Hazırkı dövrdə nanotexnologiyalar sahəsində əldə olunan elmi nailiyyətlər texnoloji inkişafın 6-cı mərhələsinin yaranmağa başlaması barədə mülahizələrin əsassız olmadığına dəlalət edir.

Rus iqtisadçı alimi Nikolay Kondratyev (1892-1938) istehsal texnologiyalarında baş verən dəyişikliklərin iqtisadi inkişafa təsirinin şübhəsizliyini qeyd edir və bu təsirin əsas şərtlərinə “yeni ideya və ixtiraların kritik kütləsinin toplanması” və “yeniliklərin tətbiqi üçün iqtisadi şəraitin yaranması”nı aid edirdi. Avropa ölkələrində XVII əsrin sonlarına və XVIII əsrin əvvəllərinə təsadüf edən ixtiralar iqtisadiyyatda tətbiqini yalnız XVIII əsrin axırlarında – sənaye inqilabının başlanğıcında tapmışdı [2].

Belçikalı marketoloq Jan Jak Lamben texniki və texnoloji ixtiralara və elmi biliklərə tələbatların yaranmasını təbii və törəmə tələbatların mövcudluğu ilə əsaslandırılmış, törəmə tələbatı insanın təbii tələbatına və ya arzu obyektinə texnoloji cavab kimi təqdim etmişdir [3. s. 55-64]. Nümunə üçün: at arabası, velosiped, motosikl, avtomobil, dəmir yolu nəqliyyatı, gəmi və təyyarələrə tələbat istehlakçıların yerdəyişmə və daşımalarına təbii tələbatından doğan törəmə tələbatlarının ödənilmə vasitələri - texnologiyalardır. Elmi-texniki inkişaf təbii tələbatın daha yüksək və fərqli formada ödənilməsi üçün texnoloji imkan yaratmaqla yeni törəmə tələbatların və bu tələbatların ödənilməsinin yeni vasitələrinin meydana gəlməsi ilə nəticələnir. Beləliklə, təbii tələbatları ödəyən məhsullar daimi təkamül prosesində olur.

Tələbatların təbii və törəmə tələbatlara ayrılması konsepsiyasına görə, törəmə tələbatların ödənilməsi mümkün olduğu halda, təbii tələbatların tam ödənilməsi qeyri-mümkündür. Məhz törəmə tələbatların “nisbi ödənilməsi” mülahizəsi amerikalı iqtisadçısı Teodor Levitin (1925-2006) təklif etdiyi “məhsulun həyat dövrü” modelinin əsasında dayanır. Bazarda uzun müddət və rentabelli fəaliyyət göstərmək istəyən müəssisə öz fəaliyyətini təbii tələbatların ödənilməsi əsasında qurmaqla yeni törəmə tələbatların yaradılması və ödənilməsi prosesində fəal iştirak etməlidir.

XX əsrin əvvəllərində amerikalı iqtisadçısı Yozef Şumpeter (1883-1950) sahibkarlıq fəaliyyətini digər iqtisadi fəaliyyət növlərindən fərqləndirərək onu dəyərə malik olan yeniliklərin yaranması ilə əlaqələndirirdi. Y.Şumpeter “görünməz əl” mexanizminə yeniliyin yaranmasına istiqamətverici deyil, bu prosesə mane olan qüvvə kimi baxmışdır. Adam Smitin “görünməz əl” ideyası (*istehsal resurslarını tələbatın daha çox olduğu və gəlir gətirən sahələrə istiqamətləndirən mexanizm*) istehsal resurslarının sabit gəlir gətirən və tələbatı olan məhsulların istehsalı sahələrindən götürülərək gələcəyi riskli və müəmmalı olan (*ilk dövrlərdə yeni məhsula tələb çox az və yaxud mövcud olmur*) yeniliyin yaradılmasına yönəldilməsini izah edə bilmir. Yenilik bazar tərəfindən qəbul edildikdən sonra isə “görünməz əl”

mexanizmi dərhal işə düşür [4. s. 184-225].

Y.Şumpeter iqtisadi inkişafa təkamül prosesi kimi baxaraq iqtisadi təkamül nəzəriyyəsinə “konstruktiv dağıdıcılıq” anlayışını gətirmişdir. “Konstruktiv dağıdıcılıq” dedikdə, təkamül prosesində köhnənin məhv olması ilə yeniliyin yaranması və inkişafı üçün məkanın, iqtisadi resursların azad olunması nəzərdə tutulur. Çox böyük sürətli “dağıntı” qısa zaman ərzində baş verərək dominant rolunda (*dağıdıcılıq üstün mövqedə olur*) olduğu üçün yeniliyin yaranmasına imkan vermir. Dağıdıcı mexanizmin olmaması və yaxud dağıdıcı prosesin ləngliyi də iqtisadi sistemlər üçün mənfi nəticələrə gətirir. Belə ki, köhnənin yeniliyin yaranmasına mane olmaq imkanları uzunmüddətli və güclü olur. Şumpeter iddia edirdi ki, təkamül prosesi optimal sürətə və gücə malik olan “konstruktiv dağıdıcı” mexanizmləri yaratmaq qabiliyyətinə malikdir [4].

Müasir iqtisadi təkamül nəzəriyyəsində “müxtəlif tərkiblilik” (*qeyri-yekcinslik*) prinsipindən geniş istifadə olunur. Neoklassik iqtisadi məktəbin ardıcılıları bazar mexanizmini öz-özünü tənzimləyən sistem kimi qəbul edərək onun fəaliyyətinə dövlətin və ya digər qeyri-iqtisadi təşkilatların tənzimləyici müdaxiləsini lüzumsuz və ziyanlı hesab edirdilər. Təkamül nəzəriyyəsinin ardıcılıları isə kibernetika elmindən götürülmüş “müxtəlif tərkiblilik” və ya “qeyri-yekcinslik” prinsipini daha əhəmiyyətli hesab etmişlər. Bu prinsipə görə müxtəlif cinsli elementlərdən ibarət olan sistemlər xarici mühitin sürətlə dəyişən, müxtəlif istiqamətli və intensiv impulslarına daha yaxşı uyğunlaşa bilər. Deməli, iqtisadi sistemin tənzimlənməsində bazar mexanizmləri ilə bərabər, dövlətin də iştirakı vacibdir.

Amerika iqtisadçısı Alfred Çendler (1918-2007) ABŞ-ın iri şirkətlərinin yaranması və inkişaf tarixini tədqiq edərək qeyd edirdi ki, bəzi hallarda iqtisadi inkişaf «görünməz əl»in deyil, iri şirkətlərin “görünən əl”inin təsiri ilə baş verir, yüksək texnologiyalı sahələrin yaranmasına gətirən yeniliklər təsadüfi ixtiraların deyil, düşünülmüş siyasətin nəticəsi olaraq meydana gəlir. O göstərirdi ki, eyni zamanda üç istiqamətdə - menecment, istehsal gücləri və satış şəbəkəsinin yaradılması istiqamətində mütənasib investisiyaları reallaşdırma və böyük satış bazarlarını tapa bilən yenilikçi müəssisələr yüksək texnologiyalı iri şirkətlərə çevrilə bilər [5].

Amerika iqtisadçısı Reymond Vernon (1913-1999) “əmtəə dövrü” nəzəriyyəsində ABŞ şirkətlərinin yüksək texnologiyalar sahəsində böyük uğurlarını nəhəng ölçülərə malik olan daxili bazarda yeniliklərə tələbatın digər ölkələrə nisbətən tez yaranması ilə izah edirdi [2]. Amma Tayvan, Cənubi Koreya, Sinqapur, İsrail, Finlandiya kimi daxili bazarları o qədər də böyük olmayan dövlətlərdə innovasiya modeli iqtisadiyyatın qurulması və onların dünya bazarlarında uğurla rəqabət aparması faktı göstərir ki, iri həcmli daxili bazanın olmaması innovasiya layihələrinin məhdudlaşdırıcı amili olsa da bu prosesin qarşısını ala bilmir.

Müasir amerika iqtisadçısı Maykl Porter (1947) inkişaf etmiş ölkələrin texnoloji və iqtisadi nailiyyətlərinin səbəblərini bu ölkələrdə formalaşmış rəqabət mühitinin

tədqiqi əsasında öyrənməyin mümkünlüyünü göstərmişdir. O, ölkədəki rəqabət mühitini “istehsal amilləri”, “tələbatın parametrləri”, “müəssisələrin rəqabəti, strategiyaları və strukturu” və “qohum və köməkçi sahələr” amillərinin qarşılıqlı təsiri ilə formalaşdığını, bu mühitə dövlətin və “təsadüf”lərin də ciddi təsir göstərdiyini qeyd etmişdir. M.Porter yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi inkişafın təmin olunması üçün əlverişli rəqabət mühitinin və bu mühitdən yararlanma bilən klasterlərin (bir-biri üçün həm keyfiyyət, həm də kəmiyyətə yüksək tələbat yaratmaqla, bir-birini texniki-texnoloji və iqtisadi cəhətdən dəstəkləməklə fəaliyyət göstərən müəssisələrin məcmusu) mövcudluğunu zəruri hesab edirdi. O, əlverişli rəqabət mühitinin yaradılmasında dövlətin tənzimləyici funksiyalarının əhəmiyyətini də xüsusilə qeyd edirdi [6].

3. Yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi inkişaf modelinin qurulması üzrə beynəlxalq təcrübə

İnkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi modeli fərqli strategiyalar əsasında qurulmuşdur. Yaponiya iri həcmli daxili bazarının imkanlarından tam istifadə edərək müxtəlif sahələrdə həm özünün, həm də başqa ölkələrdən alınmış yeni ideyaların kommersiyalaşmasının təşkili əsasında, Finlandiya bir sahədə (mobil telefonların istehsalı) ixtisaslaşmaqla, İsrail isə iri istehsalat sahələrini təşkil etmədən müxtəlif sahələrdə intellektual mülkiyyətin yaradılması ilə inkişaf yolunu seçmişdir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə yüksək texnologiyalı inkişaf modelinin qurulması prosesinin müddəti barədə məlumatlar (*cədvəl 1*) ölkəmizdə reallaşmaqda olan iqtisadi siyasətin nəticələrinin nə zaman nəticə verə biləcəyi barədə təsəvvür yarada bilər.

Cədvəl 1. İnkişaf etmiş ölkələrdə yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi modelin qurulma dövrləri

Ölkə	Hökumətin düşünülmüş siyaəstinin başlanğıcı	Dayanıqlı inkişafın başlanğıcı	Nəticələrə nail olma dövrü
ABŞ	1960-cı illərin əvvəli	1980-ci illər	25 il
Tayvan	1970-ci illərin əvvəli	1990-cı illərin sonu	25 il
İsrail	1980-ci illər	2000-ci illərin əvvəli	20 il
Cənubi Koreya	1980-ci illər	2000-ci illərin əvvəli	20 il
Sinqapur	1980-ci illər	1990-cı illərin əvvəli	10 il
Finlandiya	1980-ci illər	2000-ci illərin əvvəli	20 il

Mənbə: Чубайс А. (2011) Инновационная экономика в России: что делать? Журнал “Вопросы Экономики”, №1, с. 120-126

ABŞ-da dövlət xüsusi mülkiyyətli müəssisələrin yenilikçi fəaliyyətinin dəstəklənməsində yaxından iştirak edir. Yeni məhsulların və texnologiyaların dəstəklənməsi üçün SBİR (*Small Business Innovation Research - Kiçik Biznes İnnovasiya Tədqiqatları*) və STRR (*Small Business Technology Transfer - Kiçik Biznes Texnologiyalarının Ötürülməsi*) adlı dövlət proqramları fəaliyyət göstərir. Hər iki proqram ABŞ-ın kiçik biznes üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən idarə olunur. Agentlik 11 federal orqanın yeni məhsulların alınmasına və ETSKİ-nin (*elmi-tədqiqat və sınaq-konstruktor işləri*) maliyyələşdirilməsinə yönələn vəsaitlərini idarə edir. Bu proqramın qrantlar şəklində bölüşdürülən ümumi həcmi 2 mlrd. dollara yaxındır [10].

Dövlət vəsaitlərinin özəl müəssisələrə köçürülməsi həmin vəsaitlərin səmərəli istifadəsinə müstəqil nəzarətin təşkilini tələb edir. SBİR-in işinin təhlilinə həsr olunmuş tədqiqatların birində dövlət qrantı almış yenilikçi müəssisələrin nəticələri ilə analoji ölçülü və özəl vəsaitlərlə fəaliyyət göstərən yenilikçi müəssisələrin nəticələri müqayisə olunmuşdur. Bu zaman müəssisələrin bəzi fərdi xüsusiyyətləri - sahə mənsubiyyəti, yerləşdiyi region və s. də nəzərə alınmışdır. SBİR proqramında qərarların qəbulunun elmi-texniki meyarlar və yaxud müəyyən şatlara və ya sahələrə aid olma əsasında qəbul olunmasının (*siyasiləşmənin*) müəyyən edilməsi tədqiqatın əsas suallarından biri olmuşdur. SBİR-in ABŞ Konqresinə təqdim etdiyi hesabatlardan məlum olmuşdur ki, vəsaitlərin 40%-ə qədəri elm və texnologiyanın inkişaf etdiyi Kaliforniya və Massaçusets ştatlarından olan müəssisələrə verilmişdir. 1980-ci illərin əvvəlində özəl vençur fondlarının sayının xeyli artması və maliyyə bazarlarında lazımı dəstəyi tapa bilməyən müəssisələrin dövlət qrantlarını alması SBİR proqramının səmərəliliyini azaldan amillərdən hesab olunur.

Tədqiqatın digər nəticələri də tamamilə gözlənilməz olmuşdur: dövlət qrantları yüksək texnologiyalı və inkişaf etmiş özəl vençur fondları olan şatlarda daha yaxşı nəticələr verir. Vençur fondlarının inkişaf etmədiyi şatlarda dövlət qrantlarının səmərəsi daha aşağı olmuşdur.

Başqa sözlə, dövlət qrantları texnoloji cəhətdən zəif ərazilərdə yüksək texnologiyalı biznesin inkişafına təkan verə bilməmiş, güclü ərazilərdə isə inkişafı daha da sürətləndirmişdir. SBİR qrantları özəl vençur maliyyələşdirilməsini əvəz etmir. Bu qrantlar kiçik müəssisələrin xüsusi sərmayəçilər üçün maraqlı olma səviyyəsinə çatması üçün “vitamin” rolunu oynayır.

ABŞ-da yüksək texnologiyalı iqtisadiyyatın qurulmasında və inkişafında dövlət dəstəyi ilə bərabər özəl sektorun təşəbbüskarlığı da əsas rol oynayır. Yenilikçi müəssisənin nizamnamə fondunda öz vəsaitləri ilə iştirak edən şəxslər - “biznes-mələklər” yeniliyin ikinci mərhələsində, müəllifin şəxsi vəsaitlərinin qurtardığı və yeniliyin vençur fondu üçün hələ maraqlı olmaması anında cəlb olunur və 50 min - 1 milyon dollar intervalında maliyyə yatırımları ilə prosesə qoşulurlar. Adətən biznes-mələk rolunda yenilikçi müəssisələrin idarə edilməsində təcrübəsi olan keçmiş sahibkarlar çıxış edirlər. Yenilikçi müəssisənin təsisçiləri sırasına daxil olan biznes-mələklər yal-

niz maliyyələşmədə deyil, həm də idarəetmədə səmərəli iştirak edir, bir çox hallarda isə müəssisəyə rəhbərlik edirlər [11].

Son dövrlərdə ABŞ-da daha bir meyil yaranmağa başlayıb: biznes-mələklər passiv biznes-mələklərin (müəssisənin idarə edilməsində iştirak etmək istəməyən, amma maliyyə vəsaitlərini borc verməyə hazır olan sahibkarlar) vəsaitlərini cəlb etmək üçün xüsusi şəbəkələrdə birləşirlər. 2007-ci ildə biznes-mələklərin assosiasiyası yaradılıb. Bu təşkilatın əsas vəzifəsi səmərəli maliyyələşdirmə üsullarının tapılması və təcrübə mübadiləsinin təşkilindən ibarətdir.

Biznes-mələklərin maliyyələşdirmə üçün prioritet sahələri onların biliklərinin, bacarıqlarının və əlaqələrinin yarandığı keçmiş iş yerləri ilə bağlı olur.

Cədvəl 2. 2009-cu ildə ABŞ-da biznes-mələklərin sərmayələrinin bölgüsü (%-lə)

Sahələr	Proqram təminatı	Səhiyyə	Bio-texnologiya	Sənaye və energetika	Ticarət	Maliyyə
Sazişlər	19	17	8	17	9	5

Mənbə: www.unh.edu/news/docs/2009angelanalysis.pdf

Cədvəl 2-dən göründüyü kimi, sərmayələrin əsas hissəsi - 44%-i yüksək texnologiyalı sahələrə (proqram təminatı, səhiyyə və biotexnologiya) yönəldilmişdir. İkinci yeri ənənəvi olan sənaye və energetika sahələri, sonuncu yerləri isə innovasiya sahələrinə aid olunması təəccüb doğuran ticarət və maliyyə sahələri tutur.

Yeniliklərin maliyyələşdirilməsinin növbəti fazası vençur dövrü adlanır. ABŞ-da ilk vençur şirkətləri kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi barədə Aktın qəbul olunduğu 1958-ci ildə yaradılmışdır. 1973-cü ildə vençur kapitalının Milli Assosiasiyası yaradılmışdır. Bu təşkilatın əsas vəzifəsi vençur şirkətlərinin maraqlarını təmsil etməklə bərabər fondun fəaliyyətinin korporativ standartlarının hazırlanmasından ibarətdir. Vençur fondlarının səlahiyyətlərinə aşağıdakılar aid edilir: yüksək texnologiyalar bazarında perspektivli müəssisələrin axtarışı; onların nizamnamə fondlarında iştirak; belə müəssisələrin inkişafının təmin edilməsi. Bu vəzifələrin icrası uğurlu olduğu halda vençur fondu həmin müəssisələrin səhmlərindəki payını mənfəətlə satmaq imkanını qazanır [12].

Vençur fondu yenilikçi müəssisəyə maliyyə dəstəyindən əlavə olaraq strateji planlaşdırma, menecment metodlarının seçilməsi, əməli planlaşdırma, müəssisənin potensial alıcılara və təchizatçılara təqdim edilməsi, idarəetmə heyətinə və mülkiyyətçilərə ödənişlərlə bağlı sualların həlli məsələlərində də yardım göstərir.

Avropa ölkələrində yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi modelin qurulması prosesində aparıcı rol üç institusional quruma məxsusdur: universitetlər və digər ali təhsil təşkilatları; biznes; elmi-tədqiqat müəssisələri. Avropa dövlətlərinin əksəriyyəti universitetlərin, elmi-tədqiqat müəssisələrinin və biznesdən ibarət mexanizmin dəstəklənməsi üçün tədqiqat infrastrukturunun inkişafına xüsusi diqqət yetirir. Bütün

lazımı avadanlıq və ləvazimatlarla təmin olunmuş elmi-tədqiqat laboratoriyaları, alimlərin kompakt yaşayış və iş yerləri, zəngin kitabxana və arxivlər, yüksək sürətli informasiya şəbəkələri, güclü kompüter proqramları kimi resurslar tədqiqat infrastrukturunun əsas elementləri hesab olunurlar. Belə infrastrukturların tərkibində yaradılan “qabiliyyət mərkəzləri” texnoloji ideyaların müxtəlif sahələrdə istifadəsini, biliklərin və yeniliklərin tədqiqat şəbəkəsi vasitəsilə yayılmasında mühüm rol oynayır.

Avropada tədqiqat infrastrukturunun inkişafında bir neçə meylli qeyd etmək olar [8]:

1. Tədqiqat infrastrukturunu zaman keçdikcə qeyri-maddi xarakter alır: tədqiqatların qloballaşması və müxtəlif ölkələrin alimlərinin birgə fəaliyyət göstərməsi zərurəti inkişaf etmiş informasiya və telekommunikasiya şəbəkələrinin mövcudluğunu tələb edir.

2. Elmin maliyyələşdirilməsi mexanizmində dövlətin rolu azalır, özəl sektorun payı isə artır: elm və yeni texnologiyaların inkişafına yönəldilən investisiyaların daha dəqiq qiymətləndirilməsinə ehtiyac yaranır.

3. Tədqiqatlar elmlərarası, bir neçə elm sahəsinin birgə tətbiqinə istiqamətlənir.

Bu meyillər də öz növbəsində tədqiqat infrastrukturunun yaradılmasında aşağıdakı təşkilati-iqtisadi problemlərin həllini qarşıya qoyur:

- tədqiqatların fraqmentar xarakterinin dəyişdirilməsi, sistemliliyin təmin edilməsi;
- tədqiqat proseslərinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi;
- tədqiqat proseslərinə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, bu xidmətlərdən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi;
- tədqiqat məsrəflərinin idarə edilməsi və s.

Tədqiqat infrastrukturunun maliyyələşdirilməsi və inkişaf modeli əsasən Fransadakı texnoparkların və “rəqabətqabiliyyətlilik qurşaqları”nın yaradılması təcrübəsi əsasında qurulur. Bir ərazidə yerləşən və əlaqəli fəaliyyət göstərən istehsal, təhsil və tədqiqat müəssisələri “rəqabətqabiliyyətlilik qurşağı”nı (*klasteri*) formalaşdırır.

Fransada belə “qurşaqların” maliyyələşdirilməsi müxtəlif üsullarla həyata keçirilir: müxtəlif dövlət orqanları tərəfindən kreditlərin verilməsi; vergi yükünün və sosial ehtiyaclara məcburi ödənişlərin azaldılması; yerli büdcələrin dotasiyaları və s. Fransa dövlətinin “qurşaqlar” üçün tətbiq etdiyi fiskal güzəştlər aşağıdakılardan ibarətdir [14]:

- ❑ fəaliyyətin ilk üç ilində mənfəət vergisindən azad edilmə;
- ❑ sonrakı iki ildə ödənilməli olan mənfəət vergisinin 50%-nin bağışlanması;
- ❑ bəzi hallarda əmlak vergisindən azad etmə və s.

Fransa hökuməti bu güzəştlərin illik ümumi miqdarını 100 min avro çərçivəsində məhdudlaşdırmışdır. “Rəqabətqabiliyyətlilik qurşaqlarında” həyata keçirilən layihələr dörd növə bölünür:

- ❖ fundamental tədqiqatlar - Elm üzrə Milli Agentlik tərəfindən idarə olunur;
- ❖ sənayenin inkişafı layihələri - ayrı-ayrı nazirliklərin payları ilə yaranan fondlardan maliyyələşdirilir;
- ❖ kiçik və orta biznesin fərdi yenilikçi layihələri - Kiçik və Orta Müəssisələrin Dəstəklənməsi Agentliyi;
- ❖ iri sənaye layihələri (*büdcəsi 10 milyon avrodan çox olan*) - Sənaye İnnovasiyaları Agentliyi tərəfindən koordinasiya edilir.

Fransa dövləti fundamental elmlərin və tətbiqi tədqiqatların dəstəklənməsinə xüsusi diqqət yetirir. Universitetlərdən və elmi-tədqiqat laboratoriyalarından cəlb edilmiş peşəkar mütəxəssislərin Tədqiqat Birliyinin yaradılması məhz belə siyasətin təəcəssümüdür. Fransada universitetlərin nəzdində fəaliyyət göstərən tədqiqat laboratoriyaları dövlət büdcəsindən dotasiyalar alır. Nümunə üçün: Parisdə yerləşən Paris 1 Panteon Sorbonna Universiteti 200 milyon avro luq büdcəyə malikdir. Bu büdcənin təxminən 7 milyonu özəl sektorun sifarişləri əsasında formalaşır. Hal-hazırda Fransa universitetləri özəl şirkətlərlə əlaqələri genişləndirərək tədqiqat müqavilələrinin sayını və məbləğini artırmağa istiqamətlənirlər. Bu isə, öz növbəsində, aparılan tədqiqatların real aktuallığının və biznesin elmi biliklərə tələbatının artmasına mühüm təsir göstərir [8].

Fransada dövlət fundamental elmin əsas maliyyələşdiricisi kimi qalmaqdadır. Dövlət universitetlərin və istehsal müəssisələrinin fundamental biliklərə tələbatını artırmaq üçün institusional mühiti formalaşdırmağa çalışır, özəl şirkətlər və universitetlərlə fundamental tədqiqatların maliyyələşdirilməsində birgə iştiraka üstünlük verir. Bu istiqamətdə aparılan tədbirlər nəticəsində qeyd etdiyimiz “rəqabətqabiliyyətlilik qurşaqları” əmələ gəlir, ali məktəblərlə tədqiqat institutlarının birləşməsi baş verir, təhsil-istehsal və təhsil-elm klasterləri yaranır.

Özəl sektorun universitetlərin və elmi-tədqiqat institutlarının apardığı tədqiqatlara tələbatı və bu layihələrdə iştirak etmək qabiliyyəti yüksək texnologiyalı iqtisadiyyatın qurulmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Avropa ölkələrində yenilikçilik mühitinin formalaşmasında dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- ❖ yüksək texnologiyalara əsaslanan layihələrin maliyyələşdirilməsində iştirak;
- ❖ antiinhisar siyasəti və rəqabətin dəstəklənməsi;
- ❖ dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya;
- ❖ fundamental və tətbiqi elm sahələrinin inkişaf etdirilməsi, biliyin əsas iqtisadi resursa çevrilməsi ilə həm özəl, həm də dövlət təşkilatlarının biliklərə tələbatının artırılması.

İqtisadi modeli Avropa ölkələri ilə müqayisədə bizim modelimizə daha çox oxşayan Rusiyada son illərdə yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi inkişaf modelinin qurulması istiqamətində intensiv iqtisadi siyasət aparılır. Rusiyanın innovasiya siyasətinin əsas istiqamətlərinə vergi güzəştlərinin verilməsi, texnoparkların

və xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması, yüksək texnologiyaların yaradılması ilə məşğul olan dövlət şirkətinin - “RosNANO” şirkətinin yaradılması və başqalarını aid etmək olar. İlk baxışdan sistemli görünən bu tədbirlərin nəticələri böyük maraq doğurur. 2010-cu ildə aparılmış tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, Rusiyada müəssisələrin yalnız 10%-i texnoloji innovasiyalarla məşğul olur. Onların cəmi 1%-i dünya bazarlarında rəqabət qabiliyyətli olmaq şansına malikdir. İnnovasiya fəaliyyətli müəssisələrin əksəriyyəti xarici ölkələrdə mövcud olan texnoloji həllərin təkrar istehsalını reallaşdırmaqla məşğuldur. Belə ki, onlardan 40%-i xarici ölkələrdən maşın və avadanlıqların alınması ilə texnoloji təkmilləşdirmə aparır; 45%-i innovasiyaların imitasiyası ilə məşğul olur (*yeni texnologiyaları patentlərin və lisenziyaların alınması ilə cəlb edirlər*), 8%-i yeni bilikləri yaradır və Rusiyanın daxili bazarlarında rəqabət aparmağa çalışırlar, cəmi 7%-i isə dünya bazarlarına daxil ola bilir [9, 12, 13].

Rusiyada yaradılmış texnoparklar məzmununa görə, Avropadakı texnoparklardan fərqlənirlər. Onların əksəriyyətinin fəaliyyəti binaların və avadanlıqların icarəyə verilməsi ilə məhdudlaşır. Xüsusi iqtisadi zonalarda innovasiya fəallığı olduqca zəifdir. İnnovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olduqlarını sübut etməkdə çətinlik çəkən müəssisələr vergi güzəştlərindən istifadə edə bilmirlər. Dövlətin həyata keçirdiyi tədbirlərin sistemliliyinə nail olunmur. Belə ki, bu tədbirlər ya vaxtında reallaşmır, ya da yenilikçi təşkilatların aktual tələbatlarına uyğun gəlmirlər. Elm, təhsil və istehsal sahələri arasında əlaqələrin zəifliyi və bu sahələr arasında güclü hüquqi-iqtisadi maneələrin (*müəlliflik hüquqlarının qorunması, tədqiqatların məsrəflərinin böyüklüyü, nəticələrin keyfiyyəti, investisiya risklərinin böyüklüyü və s.*) mövcudluğu Rusiyada sistemli tədqiqat infrastrukturunun qurulmasına və inkişafına mane olan əsas amillər kimi qəbul olunur.

4. Azərbaycanda yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi modelin qurulmasına dövlət dəstəyinin istiqamətləri

Son illərdə Azərbaycanda tətbiq edilmiş texnoloji yeniliklərin əksəriyyəti dövlət orqanlarının təşəbbüsü və dəstəyi ilə həyata keçirilir. Azərbaycanın elektrik stansiyalarının yeniləşdirilməsi, yeni su, istilik və külək elektrik stansiyalarının tikilməsi, neft emalı və neft-kimya müəssisələrinin rekonstruksiyası kimi layihələr əsasən dövlət büdcəsinin vəsaitləri və dövlət təminatlı kreditlər hesabına maliyyələşdirilir. Ölkəmizin qeyri-neft sektoruna aid olan dövlət və özəl şirkətlərin yeni texnologiyaların yaradılması və tətbiqi üzrə uğurları barədə faktları tapmaq və ictimaiyyətə göstərmək üçün isə xeyli səy göstərmək lazım gəlir. Neft və təbii qazın hasilatı və emalı avadanlıqları, neft-kimya və kimya məhsullarının istehsalı, enerji istehsalı, tikinti, aqrar və digər sektorlarda mövcud olan böyük elmi-texniki potensial yeniliklərin yaradılması üçün imkanların mövcudluğuna dəlalət edir. Bu potensialın

inkışafı və reallaşması üçün əlverişli iqtisadi mühitin yaradılmasını əsas vəzifələrdən biri kimi qəbul etmək olar.

Qeyd olunanları ümumiləşdirməklə yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadiyyatın qurulması üçün fəaliyyətin ümumi istiqamətlərini təklif etmək olar:

1. Yüksək texnologiyalı sahələrin əlverişli fəaliyyət mühitinin yaradılması üçün müvafiq institusional dəyişikliklərin aparılması.
2. Yüksək texnologiyalı sahələrin yaranması üçün iri həcmli maliyyə qoyuluşlarının reallaşdırılması.
3. Həm yenilikçilərin, həm də sərmayəçilərin özünütəşkil bacarıqlarının artırılması.

Əlbəttə, bu tədbirlər qısa müddət ərzində reallaşa və nəticələr verə bilməz. Qarşıda dayanan belə irimiqyaslı məqsədə nail olmaq üçün həm elm, həm də iş adamlarından böyük iradə, səbr, məqsədyönlü və davamlı iş tələb olunur.

Hər bir nəzəriyyədə olduğu kimi, bu problemin də həllinə məhdudiyyətlərin müəyyən edilməsindən başlamaq lazımdır. Ölkəmizdə yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi inkişaf modelinin qurulması məhdudiyyətlərini aşağıdakılarla yekunlaşmayan qruplara ayırmaq olar:

- son 20 ildə böyük inkişaf yolu keçməsinə baxmayaraq bazar mexanizmlərinin iqtisadi sistemin tənzimlənməsi üçün tam formalaşmaması;
- yeniliklərin yaranması və kommersiyalaşması üçün daxili bazarın tutumu məhdudiyyəti;
- sərmayəçilər və yenilikçilər arasında mövcud olan güclü informasiya asimetriyası;
- biliklərin dəyər yarada bilən iqtisadi resursa çevrilməsi üçün hüquqi və təşkilati mexanizmlərin zəifliyi;
- kifayət qədər böyük maliyyə və elmi-texniki potensiala malik olan iri dövlət müəssisələrində bazar prinsipləri ilə işləmə təcrübəsinin azlığı və sahibkarlıq motivasiyasının zəifliyi;
- təhsil - tədqiqat - istehsalçı müəssisələr klasterinin formalaşmasında iqtisadi məhdudiyyətlər.

Ölkədə bazar mexanizmlərinin gücləndirilməsi ilə bərabər iqtisadi fəaliyyətlə bağlı qanunvericiliyin də inkişaf etdirilməsi zəruridir: rəqabət məcəlləsinin qəbulu, innovasiya fondlarının maliyyələşdirilməsi üçün vençur fondları barədə qanunun qəbulu, Gömrük və Vergi məcəllələrində yenilikçi müəssisələr üçün xüsusi rejimin yaradılması ilə bağlı dəyişikliklərin aparılması, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi, müəlliflik hüquqlarının qorunması tədbirlərinin sərtləşdirilməsi və s.

Yenilikləri daha yaxşı dəstəkləyən vergi sistemi bir çox hallarda ədalətlik prinsipinə uyğun gəlir. Gəlir vergisinin progressiv şkalası yenilikçi sahibkarlığın dəstəklənməsi ilə uzlaşır, belə ki, gəlir vergisinin dərəcəsi artdıqca sahibkarların

yüksək riskli yeni layihələrə sərmayə qoymaq istəkləri və imkanları məhdudlaşır. Belə layihələrin investisiyalaşdırılması “riskə görə yaxşı mükafat”la özünü doğrulda bilər. Gəlir vergisinə progressiv şkalanın tətbiqi isə sahibkarı bu mükafatdan məhrum edir. Yalnız yeniliklərin yaranması ilə bağlı olan layihələrdən əldə edilən gəlirin aşağı vergi dərəcəsi ilə vergitutmaya cəlb olunması sahibkarların bu stimulumu bərpa edə bilər.

Yeniliklərin tətbiqini birbaşa dəstəkləyən vergi tədbirlərini də təklif etmək olar:

1. Yeniliklərin istehsalçıları üçün:

- ❑ müəyyən dövr ərzində yeni texnologiyaların və ya yeni malların təqdim edilməsindən əldə edilən mənfəətin vergidən azad edilməsi, vergi tətillərinin verilməsi və vergi dərəcələrinin azaldılması;
- ❑ yenilikçi müəssisələrin nizamnamə fondunda iştirakdan əldə edilən gəlirlərin vergilərdən azad edilməsi;
- ❑ yeni texnologiyanın yaradılmasında iştirak edən əsas vəsaitlərin alınması və qurulması, digər aktivlərin alınması ilə bağlı xərclərin ƏDV-dən azad edilməsi;
- ❑ yeniliklər üçün istifadə olunan əsas vəsaitlərin sürətləndirilmiş amortizasiyası;
- ❑ yeniliklər üçün istifadə olunan əmlakın (*laboratoriya avadanlıqları, sınaq qurğuları, tədqiqat bölmələrinin yerləşdiyi binalar və s.*) vergidən azad edilməsi.

2. Yeniliklərə tələbatı dəstəkləmək üçün:

- yeniliklərin (*texnologiyaların, məhsulların*) satışı üzrə dövrüyyələrin ƏDV-dən azad edilməsi;
- yeniliklərin alıcılarına mənfəət, əmlak və digər vergilər üzrə güzəştlərin tətbiqi və s.

Əlbəttə, bu güzəştlərdən sui-istifadə hallarını aradan qaldırmaq üçün ilk öncə “yeni məhsul”, “yeni texnologiya”, “yeni xidmət” anlayışlarının iqtisadi-hüquqi mahiyyəti müəyyən olunmalı, fəaliyyətin yeniliyin yaranması ilə bağlılığının müəyyən edilməsi, aktivlərin yeniliyin yaradılmasında iştirakını və bu iştirakın zəruriliyini, təqdim olunan texnologiyanın və ya malın yeniliyini müəyyən etmək üçün şəffaf və çevik hüquqi mexanizmlər işlənməlidir.

İntellektual mülkiyyət haqqında qanunvericilik aktlarının və bu aktların icra mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi də çox mühüm məsələdir. İntellektual mülkiyyətin lazımi səviyyədə qorunduğu şəraitdə sahibkarların biliklərin istehsalı ilə bağlı motivasiyaları güclənir.

İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində istifadə olunan vasitələrin (*vergi və gömrük siyasəti, pul-kredit və maliyyə siyasəti, antiinhisar qanunvericiliyi və s.*) yenilikçi müəssisələr üçün fərqləndirilməsi, bu zaman sui-istifadə imkanlarının məhdudlaşdırılması və digər belə vəzifələr tənzimləmə vasitələrinin mürəkkəbliyinin artmasına və dövlət orqanlarının işinin intellektual təşkilədiciyinə tələblərin xeyli yüksəlməsinə gətirəcək.

Ölkə yeniliklərin təşəbbüskarı olmalı, yoxsa risk etmədən və bu işə iri sərmayələr yatırmadan başqalarının yeniliklərini imitasiya etməklə kifayətlənməlidir? Bu strategiyalardan hansı Azərbaycan üçün uğurlu ola bilər?

Bir çox hallarda müəssisələr üçün başqalarının yeniliklərini imitasiya etmək daha səmərəli olur. Yeniliyi imitasiya edən şirkət bazara müəllif şirkətdən gec daxil olsa da, onun sərmayə məsrəfləri 25-50% aşağı olur. Digər tərəfdən, yeniliyin bazar testi zamanı müəyyən olunmuş qüsurlarını bilən imitasiyaçı daha rəqabətli yeniliyi təklif etmək imkanı qazanır. Yeniliklərdən pulsuz istifadə etmək və imitasiya ilə iri maliyyə vəsaitlərinə qənaət etmək arzusu müəssisələri yeniliklərin yaradılması üzrə investisiya planlarını təxirə salmağa təhrik edir.

Bu kontekstdə iqtisadi siyasətin əsas dilemması hansı yolun seçilməsi ilə bağlı olur: ya yeniliyin yaradılması, ya da yeniliyin “imitasiyası”. Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinin çoxu başqalarının yeniliklərindən istifadə etməklə inkişaf yolunu seçmişlər. İnkişafın imitasiya yolu bu ölkələrə sənayeləşməyə və iri həcmli investisiyaların cəlb edilməsinə imkan yaratmışdır. Həmin ölkələr uzun müddət ərzində ABŞ, Yaponiya və digər inkişaf etmiş ölkələrdən olan şirkətlərin əməkətutumlu əməliyyatlarının icraçısı (*əsasən yığma zavodları bu ölkələrdə tikilirdi*) olmuşlar.

İnkişafın innovasiya yolunu yeniliklərin pulsuz əldə edilməsi və kommertiya istifadəsini məhdudlaşdıran iqtisadi siyasətlə dəstəkləmək olar.

Patentlər, müəlliflik hüquqlarının qorunması, vergi və gömrük güzəştləri, güzəştlili maliyyələşdirmə kimi tədbirlər yenilikçi fəaliyyətin mənfəətliliyini və beləliklə investisiya meyllərini artırır.

Yeniliklərin sərmayə mənbələri haradadır sualının cavabı ciddi müzakirələr tələb edir. Kim bunu etməlidir - dövlət, özəl sektor, yoxsa xeyriyyəçi təşkilatlar və insanlar? Praktikada tez-tez rast gəlinən hallardan biri də yenilikçilərin lazımi miqdarda maliyyə vəsaitlərinə malik olmamasıdır. Bu halda kənar investora cəlb edilməsi problemi yaranır və yeniliklərin maliyyələşdirilməsinə yönəldilən borc kapitalının dəyəri ilə yeniliyin gətirəcəyi mənfəət arasında fərqi çoxluğu məhdudlaşdırıcı amil rolunu oynayır.

Yeniliklərin yaradılmasına yönəldilən maliyyə vəsaitlərinin böyük hissəsi gələcək mənfəət mənbəyi olacaq biliklərin və qeyri-maddi aktivlərin yaradıcılarına - elmi-texniki heyətin əməkhaqqının ödənilməsinə sərf olunur.

Yeni biliklərin əksər hissəsi onların daşıyıcıları ilə birbaşa bağlı olur və həmin işçinin müəssisədən çıxması ilə qismən itirilmiş olur. Bu baxımdan, yenilikçi müəssisələrdə əmək müqavilələrinin bağlanması və icrası mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi zərurəti yaranır.

İnformasiya asimmetriyası konsepsiyası müasir iqtisadi nəzəriyyədə mühüm yer tutur. Bu konsepsiyaya görə, sərmayəçinin yeniliyin verə biləcəyi nəticələr barədə məlumatlılığı müəllifə nisbətən az olur. İnnovasiya layihəsinin müddəti nə qədər böyük olarsa, onun nəticəliliyinin qiymətləndirilməsi imkanları bir o qədər azalır.

İnformasiya asimmetriyası sərmayəçilərin davranışlarına da təsir edir. “Yaxşı” və “zəif” yeniliklərin fərqləndirilməsi mürəkkəb olduqda sərmayəçinin hamı üçün vahid kredit faizi təklif etmək arzusu güclənir. Sərmayəçilər və yenilikçilər arasında mövcud olan güclü informasiya asimmetriyası innovasiya fəaliyyətini məhdudlaşdıran əsas səbəblərdəndir.

İdarəetmənin mülkiyyət hüququ əlahiddə şəkildə həyata keçirildiyi halda (*müəssisənin sahibi əməli idarəetmədə iştirak etmir, bu işi müzdlü peşəkarlar - menecerlər həyata keçirir*) iri müəssisələrdə olduğu kimi, yenilikçi kiçik müəssisələrdə də “mənəvi risk”lər meydana çıxır. Belə bölgü müəssisə sahiblərinin məqsədləri ilə icraçıların (*yenilikçilərin - mütəxəssis və ya menecerlərin*) məqsədləri arasında uyğunsuzluqdan doğan “etibarsızlıq” probleminin yaranmasına gətirir.

Mənəvi risk iki ssenari üzrə meydana çıxıb bilər. Birinci hal əsasən dövlət təşkilatları üçün səciyyəvidir: şirkətin menecerləri ayrılmış vəsaitləri özləri üçün daha əlverişli olan layihələrə - yeni aktivlərin alınması, ofislərin və bahalı avtomobillərin alınması və s. yönəldə bilərlər. İkinci hal isə menecerlərin yeniliklərin investisiyalaşdırılmasına həddən artıq ehtiyatla yanaşması ilə bağlı yaranır. Bu halın səbəbi səhmdarları mövcud bizneslə təmin olunan dividendlərlə təmin etməklə vəzifəni qorumaq istəyidir. Səhmdarlar səhm paketlərinin dəyərinin artmasında və şirkətin dividend siyasətində maraqlı olurlar. Yüksək riskli və gələcəyi qeyri-müəyyən olan layihələrə yönəldilən sərmayələr qısamüddətli dövrdə nə səhmlərin dəyərini, nə də dividend siyasətini yaxşılaşdırır. Belə yanaşma əksər menecerlərin prioritetləri sırasında uzunmüddətli strateji perspektivlərin, o cümlədən riskli yenilik layihələrinin arxa plana, cari maliyyə göstəricilərinin isə ön plana keçməsinə gətirir.

Biliklərə tələbatın artırılması və inkişaf etdirilməsi üçün təhsil, elmi tədqiqat və istehsalçı müəssisələr arasında bazar prinsiplərinə söykənən təsərrüfat əlaqələri qurulmalıdır. Son illərdə ölkəmizdə informasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etməsi səmərəli tədqiqat infrastrukturunun formalaşdırılması üçün əlverişli zəmin yaratmaqdadır.

5. Nəticə

Aparılan tədqiqatın nəzəri müddəalarını ümumiləşdirməklə ölkəmizdə yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi modelin qurulması probleminin həllinin aşağıdakı istiqamətlərini göstərə bilərik: bazarın rəqabət mexanizminin gücləndirilməsi və dəstəklənməsi; dövlətin müvafiq tənzimləmə mexanizmlərinin yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadi inkişaf modelinin qurulması prosesinə uyğunlaşdırılması və gücləndirilməsi; təşəbbüskar və yüksək milli-mənəvi dəyərlərə malik olan sahibkarlar ordusunun yaradılması və dəstəklənməsi.

Qeyd olunan istiqamətlərdə dövlətin prioritet vəzifələrinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- iqtisadi fəaliyyəti tənzimləyən qanunvericilik bazasının və bu qanunların icra mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, tam şəffaflığın təmin olunması;
- yüksək texnologiyalı iqtisadi modelin aparıcı sahələrinin (*texnoloji prioritetlərin*) seçilməsi, bu sahələrdə yenilikçiliyi dəstəkləyən vergi, gömrük və güzəştli maliyyələşdirmə mexanizmlərinin işlənməsi və tətbiqi;
- elm və təhsil sistemi ilə istehsalçı müəssisələr arasında bazar münasibətlərinə əsaslanan əlaqələrin dəstəklənməsi, fundamental və tətbiqi tədqiqatların prioritet istiqamətlərinin müəyyən edilməsi və maliyyələşdirilməsi, biliyin dəyərinin yaradılması üçün əsas iqtisadi resursa çevrilməsinin dəstəklənməsi.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Dövlət Statistika Komitəsinin illik məcmuəsi, 2010
2. Юданов А.Ю. “Конкуренция: теория и практика”, М.: Ассоциация авторов и издателей Тандем, Изд-во ГНОМ-ПРЕСС, 1998, 384 с. (Yudanov A.Y. “Rəqabət: nəzəriyyə və praktika”, М.: QNOM-PRESS, 1998, 384 s.).
3. Ламбен Ж.Ж. (1994) “Стратегический маркетинг. Европейская перспектива”, С-Пб, Наука, 1996, с.589 (Lamben J.J. “Strateji marketinq. Avropa perspektivi” S-Pb, Nauka, 1996, 589 s.).
4. Шумпетер Й. (1911) “Теория экономического развития”. М.: Прогресс, 1982, 341 стр. (Y.Şumpeter “İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi” M.Proqress, 1982, 341 s.).
5. Alfred D. Chandler (1977) “The Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business”. Copyright by A.D. Chandler, Printed in USA, Sixteenth printing, 2002-608 p. (Alfred Çendler, (1977) “Görünən əl. Amerika biznesində menecer inqilabı”. Çendler. ABŞ, 16-cı nəşr, 2002, 608 s.)
6. Портер М. “Конкуренция”, М.: Вильямс, 2000, 495 с. (M.Porter “Rəqabət”, М.: Vilyams, 2000, 495 s.)
7. Чубайс А. (2011) “Инновационная экономика в России: что делать?” Журнал “Вопросы экономики”, №1, стр. 120-126 (Çubays A. (2011) “Rusiyada innovasiya iqtisadiyyatı. Nə etməli?” “İqtisadiyyat sualları” jurnalı, №1, s. 120-126)
8. Шилов А. (2011) “Инновационная экономика”: Şilov A. (2011) İnnovasiya iqtisadiyyatı: Elm, Dövlət, Biznes. “İqtisadiyyat sualları” jurnalı, №1, s. 127-137)
9. Гохберг Л.М. (2010) “Бизнес льготы не берет” // “Российская газета”, Федеральный выпуск, 28 октября. (Qoxberq L.M. (2010) “Biznes güzəştləri qəbul etmir” // “Rusiya qəzeti”, Federal buraxılış, 28 oktyabr)
10. www.sbir.gov/about/index.htm (ABŞ-ın Kiçik Biznes İnnovasiya Tədqiqatları Dövlət Agentliyinin saytı)
11. www.angelcapitalassociation.org (ABŞ-ın Biznes-mələklər Assosiasiyasının saytı) www.unh.edu/news/docs/2009angelanalysis.pdf (University of New Hampshire - Nyu Hemptşir Universitetinin saytı).
12. www.rusventure.ru (ОАО Российская венчурная Компания - Rusiya Vençur Şirkəti ASC-nin saytı).
13. www.rosnano.com (ОАО Роснано - Rosnano ASC-nin saytı)
14. www.oseo.fr/partenaires/international/les_partenariates_tecnologiques_bilateraux (Fransanın Kiçik və Orta müəssisələrin Dəstəklənməsi Dövlət Agentliyinin saytı)
15. www.unh.edu/news/docs/2009angelanalysis.pdf (University of New Hampshire - Nyu Hemptşir Universitetinin saytı)

Сейфуллаев Ильгар Зульфигар оглы
доцент, доктор философии по экономике

Роль государства в построении экономической модели, основанной на высоких технологиях

Аннотация

Цель исследования - определение направлений государственного регулирования для построения модели экономического развития, основанной на высоких технологиях.

Методология исследования - системный анализ, теория экономической эволюции, аналогия, обобщения.

Результаты исследования - определены ограничения развития и применения новых технологий и предложены приоритеты экономической политики государства в создании высокотехнологичной экономики.

Ограничения исследования - ограниченность статистической информации, скрытость информации о процессе создания новшеств.

Практическая значимость исследования - возможность использования исследования в качестве научного источника для формирования экономической модели, основанной на высоких технологиях.

Оригинальность и научная новизна - определены пути использования опыта развитых стран в создании высокотехнологичной экономики.

Ключевые слова: *венчурный капитал, исследовательская инфраструктура, информационная асимметрия, инновационный налоговый режим*

Seyfullayev Ilgar Zulfigar

The senior lecturer, the doctor of philosophy on economy

The role of state in construction of the economic model based on high technologies

Abstract

Research objective - definition of directions state regulation for construction of model of the economic development, based on high technologies.

Research methodology - the system analysis, the theory of economic evolution, analogy, generalisations.

Results of research - are defined restrictions of development and application of new technologies and proposed priority of the state economy policy in creation of hi-tech economy.

Research restrictions - limitation of the statistical information, скрытость information on process of creation of innovations.

The practical importance of research - Possibility use of research as a scientific source for formation of the economic model based on high technologies.

Originality and scientific novelty - are defined ways of use of experience of the developed countries to creation of hi-tech economy.

Keywords: *a venture kapital, a research infrastructure, information asymmetry, an innovative tax mode*

EL Classification Codes: B58, E1, F47, O21, O32

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 18.04.11.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 31.03.11.

Çapa qəbul olunmuşdur: 01.06.11.